

МІХАСЬ СТРАЛЬЦОЎ (1937-1987)

Урок 2.

Мэта ўрока: Урок – эўрыстычная гутарка аб прачытаным творы па пытаннях падручніка і дадатковых.

Аналіз апавядання варта пачаць з расшыфроўкі эпітэта – радкоў верша рускага паэта К. Случэўскага – «И капля вод полна трагедий // И неизбежности полна». Эпітэт адлюстроўвае аўтарскую задуму – падкрэсліць ісціну, што эпізод з хлебам, што адбыўся ў сям’і ў галоднае ліхалецце, адлюстроўвае агульную трагедыю народа, які перажывае пасляваенныя нястачы, выжывае ў нечалавечых умовах. Варта падкрэсліць у самым пачатку, што апавяданне сюжэтнае, строга рэалістычнае і ў паказе абставін (“пуставата на градах”, “трухляе ў хаты ніжні венец”, хлеб з бульбы і ячменных шпроек), і знешняга выгляду людзей (бабуля – “высахлая, з учарнелым ад работы і старасці тварам”, які да таго ж – “спустошаны і нейкі пакутліва нямы”), хатніх жывёл (“худы, як дошка, парсюк”), і паводзінаў свякрыві, нявесткі і маці, якія кожны па-свойму перажываюць сямейную драму: бабулька адсыла матузамі ўнука, які “паабшчапаў” дачасна акрайчык хлеба.

Адказ на **першае пытанне** – “Які перыяд жыцця народа паказаны ў апавяданні?” – вучні дадуць, хутчэй за ўсё, такі: “Падзеі адбываюцца ў 1944 годзе, калі Беларусь была амаль вызвалена ад фашыстаў. Усё было разбурана – і гарады, і вёскі. Многія былыя воіны загінулі, не вярнуліся дадому. Людзі – жанчыны, старыя, дзеці – галадалі. Тое, што паказана ў апавяданні, відаць, перажыў і сам аўтар, бо так дакладна, выразна паказана трагічная карціна жыцця.”

Другое пытанне-заданне – “Перакажыце сюжэт апавядання. Што страцілася ў вашым пераказе?” – патрабуе аналітычнага падыходу да з’яваў, самастойнасці мыслення ад вучняў. Сюжэт апавядання просты: Бабулька адсыла матузамі ўнука за тое, што ён абгрыз кавалак хлеба, не дачакаўся вячэры. Той схаваўся спачатку, распачны, у алешніку паблізу хаты, зрабіў з яго будан, і заснуў, і адсюль яго, амаль непрытомнага, занеслі ў хату, паклалі на ложак. Ачуняў хлопчык ад матчынага плачу па ім, сірацінцы, затым пачуў, што маці і бабуля разам галосцяць па яго бацьку, які загінуў на фронце і пачаў іх супакойваць, абяцаць, што не будзе больш чапаць хлеба, адпомсціць за крыўду сыну паліцая Зміцера Васілю. У такім пераказе – адзначаць настаўнік і вучні – губляюцца дэталі, спрошчваецца дзеянне, знікаюць перажыванні герояў, іх пакутлівыя роздумы, аўтарскія каментарыі. Застаецца толькі невялікая дакументальная, раўнадушная фіксацыя падзей.

Трэцяе заданне – “Ахарактарызуйце герояў апавядання” – лепш за ўсё можна выканаць, склаўшы цытатныя планы характарыстык бабулі, маці і хлопчыка.

Маці

1. “Маці ўсё бачыла [...] і ў яе тады перавярнулася ўсё нутро, і яна падумала, што і сама часам гэтак жа сцябала малога, і цяпер пашкадавала, што рабіла гэтак”.	1. Добрая. Здольная ацэньваць свае ўчынкі
2. “Ёй хацелася забыцца ў рабоце, і яна, не разгінаючыся, круціла цяжкі скрыгатлівы круг [...]”.	2. Працалюбная.
3. “А можа, і добра, што сын не помніць бацьку: так будзе лепш яму, але ж затое колькі ёй трэба трывання, жорсткасці да сябе і да людзей, каб паставіць сябе ў жыцці, каб не даць у крыўду сябе і сына”.	3. Цярпеліва ацэньвае жыццё. Рыхтуецца да выпрабаванняў. Моцная духам
4. “А сыночак мой, а сіраціначка мая, – жалілася маці, – ніхто цябе не пашкадуе, ніхто цябе не абароніць”.	4. Умее чуць боль сына, другіх людзей.
5. “Яны стаялі, як ніколі блізкія адна адной, падтрымлівалі адна адну за плечы і шчапі плакалі – ужо не столькі ад гора, колькі ад гэтай роднасці адна адной.”	5. Сэрцам успрымае падзеі. Сардэчная. Умее дараваць людзям іх жорсткія ўчынкі

Бабуля.

1. “[...] высажыла з учарнелымі ад работы і старасці тэтарам”; “святкроўчын твар – спустошаны і нейкі пакутліва нямы”.	1. Знясіленая працай, хворая.
2. “[...] трывога жыве ў ёй, як у грудзях застарэлы кашаль”.	2. Жыве трывогай пра мінулы і сённяшні дзень.
3. “[...] перад вачамі паўстаў малы, тое, як кідаўся ён па хаце, бездапаможна ўгнуўшы ў плечы шэрую, стрыжаную пад нажніцы галаву. Яна бачыла ўсё гэта так выразна, і нічога ўжо на свеце не існавала для яе, акрамя гэтай безабароннай, беднай, няўмела пастрыжанай галавы. І яна шкадавала ўнука, шкадавала, што некалі, даўно, адсцябала гэтак жа матузамі сына,	3. Асуджае сябе за жорсткасць. У душы – добрая, у дзеяннях – строгая праз меру. Прыхільніца суровай педагогікі.

забітага цяпер на вайне [...]”.

4. “[...] старая плача пра тое, пра што плача і яна”.	4. Сентыментальная, як і нявестка.

Малы

1. “[...] нейкая помслівая асалода трымала яго ў кустах”.	1. Крыўдлівы і помслівы.
2. “[...] колькі разоў пачынаў думаць пра свае ўцёкі з вёскі, надоўга, назусім [...]”.	2. Дзіцячы максіmalізм.
3. “Ён адчуваў сябе моцным і адзінокім, і гэта было прыемна яму”.	3. Жаданне быць самастойным, дарослым.
4. “Была нястрашная, вялікая і добрая гэтая рука, і ён заплюшчыў вочы і, сцішыўшыся, так ляжаў – паспакойнелы [...]”.	4. Любіць ласку, падзіцячы бездапаможны.
5. “[...] трэба браць на свае плечы недзіцячы цяжар”.	5. Ранняе сталенне. Думае па-даросламу.

Чацвёртае пытанне – “Якую ролю ў апавяданні адыгрываюць унутраныя маналогі?”. Настаўнік павінен скіраваць увагу вучняў на тое, што апавяданне, хоць і напісана аўтарам, але так, што ён пабудаваў яго поўнасю на ўнутраных маналогах герояў і тым самым перадаў драматычныя перажыванні удзельнікаў сямейнага (часовага) непаразумення і прымірэння. Перажывае бабуля, што пакрыўдзіла ўнука (“і вось цяпер ёй балюча было ад таго, што ніколі ўжо не скажа сыну, што нізавошта пабіла яго тады, – і ёй ужо здавалася, што ў сынавай смерці вінаватая і яна і што няўцешная і горкая будзе цяпер яе старасць”). Не менш перажывае і яе нявестка, больш шкадуючы, чым асуджаючы, старую, думаючы пра забітага мужа, пра непрактычнасць свёкра, пра тое, што цяпер у кожнай хаце хапае свайго гора”. Марыць уцячы з дому, але перад тым адпомсціць сыну “паліцаю” за крыўду малы. Аўтар толькі зрэзз каментуе думкі герояў ды распавядае пра іх абмежаваныя ў часе і прасторы дзеянні. Апавяданне рэалістычнае і глыбока псіхалагічнае.

Размову пра творчасць пісьменніка можна закончыць, задаўшы вучням пытанні “Што новага пра жыццё і людзей даведаліся вы з апавяданняў Міхася Стральцова?” і “як вы зразумелі канцоўку апавядання “Двое ў лесе”?”